

ZRÓŻNICOWANIE LICZBY PRZESTĘPSTW STWIERDZONYCH W WYBRANYCH POWIATACH WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Roman Lusawa

Wydział Zarządzania Europejskiej Uczelni Informatyczno-Ekonomicznej w Warszawie
Dziekan: dr Barbara Bonisławska

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, rozwój lokalny, przestępczość, determinanty ekonomiczne i społeczne

Key words: economic growth, local development, crime, economic and social determinants

S y n o p s i s. Przestępczość, jak wykazuje analiza najnowszych modeli opisujących mechanizmy decydujące o tempie wzrostu gospodarczego, jest jednym z istotnych czynników wpływających na procesy rozwojowe. W opracowaniu przedstawiono wyniki badań na temat czynników sprzyjających przestępczości na obszarach wiejskich województwa mazowieckiego.

WPROWADZENIE

Światowa literatura mieszcząca się w nurcie określanym jako ekonomia przestępczości, zdaniem Waldemara Florczaka, jest bardzo bogata, natomiast *próby przedstawienia problematyki przestępczości z perspektywy makroekonomicznej są na gruncie krajowym niezmiernie rzadkie i fragmentaryczne* [Florczak 2012, s. 455]. Tymczasem problem jest ważny. Twórcy nowszych modeli rozwoju zwracają uwagę, że przestępczość jest ubocznym, ujemnym efektem działania mechanizmu stymulującego aktywność ekonomiczną społeczeństwa i wzrost gospodarczy. Mathias Binswanger podkreśla, że rozwinięte gospodarki oparte na przedsiębiorstwach wykorzystujących kapitał pożyczony potrzebują wzrostu gospodarczego, aby spłacać wynikające z tego tytułu zobowiązania i skutecznie rozwiązywać problem różnych przejawów polaryzacji społecznej, unikając przy tym tzw. „gry z wynikiem zerowym” [Binswanger 2010, s. 129-137]. Dlatego zagadnienie podtrzymywania wzrostu gospodarczego staje się głównym wyzwaniem zarówno dla teorii, praktyki, jak i polityki gospodarczej. Trwający od roku 2008 kryzys ekonomiczny zdaje się świadczyć, że jak dotychczas nie znaleziono skutecznych rozwiązań. Warto tym samym zwrócić uwagę na dorobek spoza głównego nurtu.

Interesującą i spójną koncepcję samopodtrzymującego się mechanizmu pobudzającego ekonomiczną aktywność społeczeństwa stworzyli przedstawiciele ekonomii szczęścia. Koncepcja ta lepiej, niż np. teoria Josepha Schumpetera, objaśnia mechanizm wzrostu gospodarczego. Obie koncepcje wychodzą z założenia, że główną przyczyną rozwoju gospodarczego są siły drzemiące w psychice ludzi. Adam Glapiński charakteryzując myśl

Nasileniu przestępczości sprzyja wzrost dobrobytu jednostek nadal zwiększających aktywność ekonomiczną i demonstrujących swój status. Dzieje się tak z dwóch powodów: 1) przestępcy konkurują o status nie tylko z innymi przestępcami, lecz również z ludźmi uczciwymi, zatem powodzenie uczciwych pobudza ich do działania; 2) przestępczość jako forma redystrybucji bogactwa jest bardziej efektywna w przypadku wzrostu różnic majątkowych.

Wzrost liczby działań nieetycznych silnie wpływa na funkcjonowanie opisanego modelu. Zmusza społeczeństwo do wydzielenia znacznych sił i środków na:

- doskonalenie prawa;
- zabezpieczenia przed przestępczością (w tym różnego rodzaju służby ochronne i systemy techniczne);
- ściganie i karanie sprawców (w tym nakłady czasu uczestników procesów: sędziów, prokuratorów, adwokatów, świadków, administracji sądowej) [Pszczółkowski 1936, s. 46-55].

Ponieważ przestępcy są członkami społeczeństwa, S. Pszczółkowski do społecznych kosztów zaliczył również te, które ponosi przestępca w związku z uprawianym procederem, a mianowicie:

- koszt zaplanowania przestępstwa;
- koszt dokonania czynu zabronionego;
- koszt zabezpieczenia się przed karą;
- koszty ponoszone przez skazanych w związku z odbywaniem kary [Pszczółkowski 1936, s. 46-54].

Suma tych kosztów, zwłaszcza w dłuższym okresie z punktu widzenia dobra społeczeństwa powinna być wyższa od uzyskanych przez niego korzyści. Łączne nakłady ponoszone przez społeczeństwo w związku z przestępczością zarówno S. Pszczółkowski, jak i Marek Garbicz uznali za jałowe z punktu widzenia rozwoju [Grabcich 2007, s. 22]. Konieczność ich ponoszenia ogranicza wzrost dobrobytu, tym samym osłabia nadzieję. Ponadto przestępczość negatywnie wpływa na kulturę, etykę i moralność, niszcząc instytucje, składające się na tzw. kapitał społeczny. A zatem przestępczość jest w pewnym sensie częścią mechanizmu zwiększającego wzrost gospodarczy – jednym ze stabilizatorów poziomu zadowolenia społecznego (drugim stabilizatorem są tzw. „kieraty szczęścia”). Interpretując przedstawiony na rysunku 1. model w świetle założeń ekonomii energetycznej, należy zwrócić uwagę na to, że układ zamieniający energię na pracę musi być wyposażony w dwa elementy: grzejnik i chłodnicę. Inaczej zgodnie z prawami fizyki nie może działać. W prezentowanym modelu, który przedstawia układ przetwarzający energię ludzką w pracę, rolę grzejnika pełni nadzieja na poprawę statusu, a rolę chłodnic odgrywiają „kieraty szczęścia” i przestępczość.

Przestępczość jest zjawiskiem poważnym ze względu na swój uniwersalizm. Występuje zarówno wśród tzw. marginesu społecznego, jak i elit ekonomicznych, politycznych czy kulturalnych, wewnątrz których nasilenie konkurencji o status nie jest wcale mniejsze niż wewnątrz grup gorzej sytuowanych. Inne są jedynie pola działalności przestępczej. M. Garbicz cytując prace: Edwarda Glaesera, Jose Scheinkmana i Andreia Shleifera [Glaeser i in. 2002] oraz Konstantina Sonina [Sonin 2002], zauważył, że grupy uprzywilejowane mogą *taniej, skuteczniej i na o wiele większą skalę wykorzystywać luki prawne, niedoskonałości wymiaru sprawiedliwości, słabości państwa i regulacji publicznej do przekształcenia sposobu funkcjonowania instytucji tak, by działały na rzecz elity majątkowej. Można to uzyskać na drodze zastraszania, przekupstwa i korumpowania władzy, ale także zupełnie legalnie wykorzystując swe wpływy wyznaczone przez władzę ekonomiczną* [Grabcich 2007, s. 22].

Przedstawiony model różni się od powszechnie wykorzystywanej przez ekonomistów zajmujących się problemem przestępczości koncepcji ekonomicznej teorii przestępczości Garry'ego S. Beckera [Becker 1968], którą przedstawili m.in. Jacek J. Sztudynger i Marcin Sztudynger [J.J. Sztudynger, M. Sztudynger 2003] oraz Kinga Kądziołka [Kądziołka 2014b]. Koncepcje oparte na tym modelu prowadzą do wniosku, że zagrożenie przestępczością na poziomie lokalnym jest większe tam, gdzie potencjalne korzyści z przestępczości są większe, a ryzyko wykrycia sprawy – mniejsze, gdyż przestępca działa racjonalnie na podstawie analizy uzyskiwanych korzyści i ponoszonych kosztów. Koncepcję takiego rachunku zaproponowali Pablo Fajnzylber, Daniel Lederman i Norman Loayza [Fajnzylber i in. 2002, s. 1327]. Wykorzystanie ich koncepcji do badania przestępczości na szczeblu lokalnym budzi jednak poważne zastrzeżenia. Wymienić można dwa powody: 1) niektóre rodzaje przestępstw, np. przeciwko życiu i zdrowiu, przestępstwa drogowe itp., są częściej skutkiem silnych emocji lub przypadku niż chłodnej kalkulacji; 2) nieograniczony na poziomie lokalnym przepływ ludzi powoduje, że przestępcy często działają poza miejscem zamieszkania. Wyselekcjonowanie czynników skłaniających ludzi do popełniania przestępstw staje się trudne. Możliwe jest jednak badanie cech przestrzeni sprzyjających działalności przestępczej oraz wpływ przestępczości na gospodarkę lokalną. Wielkość kosztów ponoszonych przez społeczeństwo w wyniku czynów prawem zabronionych uzasadnia zainteresowanie tymi problemami. Lokalne rynki, szczególnie na obszarach wiejskich, cechujących się mniejszą gęstością zaludnienia i niższymi dochodami ludności, nie reprezentują popytu, który byłby w stanie pokryć koszty stałe zbyt dużej liczby firm. Dlatego spowodowany nasileniem przestępczości wzrost tych kosztów (np. kosztów ochrony, kosztów likwidacji skutków przestępstw) może uniemożliwiać wielu potencjalnym przedsiębiorcom osiągnięcie dolnego progu rentowności i tym samym negatywnie wpływać na lokalny rozwój.

CEL I METODA PRACY

W opracowaniu podjęto próbę określenia nasilenia przestępczości w wybranych powiatach województwa mazowieckiego oraz cech przestrzeni geograficznej wpływających na poziom zagrożenia. Zwrócono przy tym uwagę na przestrzenne zróżnicowania zjawiska związane ze stopniem urbanizacji terenu.

Stopień urbanizacji poszczególnych powiatów określono za pomocą metody typologii obszarów wiejskich stosowanej przez OECD, a opisanej przez Katarzynę Zawalińską [Zawalińska 2009, s. 39]. Wykorzystuje się w niej dwa kryteria: 1) średnią gęstość zaludnienia na danym terytorium i 2) odsetek ludności wiejskiej w populacji danego terytorium. Dostosowując metodę do badań na szczeblu lokalnym, za ludność wiejską uznano mieszkańców gmin o gęstości zaludnienia mniejszej niż 150 osób na km². Powiaty według poniższych kryteriów zalicza się do następujących grup:

- zurbanizowane – średnia gęstość zaludnienia przekracza 150 osób na 1 km²;
- w przeważającym stopniu miejskie (ang. *predominantly urban*, PU) – średnia gęstość zaludnienia jest nie większa niż 150 osób/km², ale mniej niż 15% ludności żyje w gminach uznanych za wiejskie;
- w znacznym stopniu wiejskie (ang. *significantly/intermediate rural*, SR) – średnia gęstość zaludnienia nie większa niż 150 osób/km² i od 15 do 50% ludności żyje w gminach uznanych za wiejskie;

- w przeważającym stopniu wiejskie (ang. *predominantly rural*, PR) – średnia gęstość zaludnienia nie większa niż 150 osób/km² i ponad połowa 50% ludności żyje w gminach uznanych za wiejskie.

Przyczyn zróżnicowania nasilenia przestępczości poszukiwano z wykorzystaniem krokowej metody wyboru zmiennych (ang. *stepwise variable selection*), która z podanego zestawu zmiennych potencjalnie objaśniających zmienną zależną wybiera najbardziej istotne (metoda eliminacji do przodu) lub odrzuca te, które są najmniej istotne (metoda eliminacji wstecz). Zmiennymi objaśnianymi były wskaźniki liczby poszczególnych rodzajów przestępstw przypadających na 1000 mieszkańców [Kądziółka 2014a, s. 11].

Poszukiwanie przyczyn zróżnicowania zjawisk społecznych metodami statystycznymi niesie ze sobą trudności interpretacyjne wynikające z faktu, że faktycznym przedmiotem oceny jest nie współzależność, a współzmiennność cech opisujących badaną społeczność lub przestrzeń, w której ta społeczność zamieszkuje. W danym przypadku chodzi o współzmiennność miar nasilenia przestępczości w powiatach województwa mazowieckiego, zakwalifikowanych do grupy w przeważającym stopniu wiejskich (PR) i wskaźników charakteryzujących te jednostki podziału terytorialnego. W przypadku stwierdzenia współzmienności trzeba brać pod uwagę to, że pomiędzy tymi zmiennymi mogą występować cztery relacje: 1) zmienna objaśniająca w uzyskanym modelu opisuje czynnik mający wpływ na poziom przestępczości; 2) zmienna objaśniająca jest zależna od zmiennej objaśnianej lub występuje między nimi sprzężenie zwrotne; 3) zmienne objaśniana i objaśniająca nie są ze sobą powiązane, ale obie zależą od jakiegoś innego czynnika nie ujętego w badaniu; 4) stwierdzona współzmiennność jest przypadkowa. Ponadto interpretację komplikuje fakt, że niektóre czynniki mogą być nominantami. Ze względu na możliwość wystąpienia opisanych powyżej relacji w przypadku każdej ze zmiennych objaśniających poprawniej jest traktować je jako cechy charakteryzujące badaną przestrzeń, w jakiś sposób powiązane z poziomem przestępczości, a nie jako czynniki wpływające na nasilenie badanego zjawiska.

Zestaw zmiennych potencjalnie objaśniających uwarunkowany był dostępnością danych statystycznych opisujących powiaty. Liczył następujące 22 miary charakteryzujące gospodarkę, sferę społeczną i lokalne czynniki odstraszenia:

1. Zmienne charakteryzujące gospodarkę powiatu:

- liczba firm nowo powstałych na 1000 mieszkańców;
- liczba podmiotów gospodarczych, które zaprzestały działalności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- inwestycje przedsiębiorstw w przeliczeniu na mieszkańca;
- wielkość podatku dochodowego zebranego od osób prawnych (CIT) w przeliczeniu na mieszkańca;
- wielkość podatku dochodowego zebranego od osób prawnych (CIT) w przeliczeniu na 1 km²;
- wielkość podatku dochodowego zebranego od osób fizycznych (PIT) w przeliczeniu na mieszkańca;
- wielkość podatku dochodowego zebranego od osób fizycznych (PIT) w przeliczeniu na 1 km²;
- liczba osób bezrobotnych przypadająca na 1000 mieszkańców;
- średnie wynagrodzenie miesięczne;
- wydatki gmin w przeliczeniu na mieszkańca;
- wydatki powiatów w przeliczeniu na mieszkańca.

2. Miary opisujące procesy społeczne zachodzące w powiatach:
 - przyrost liczby mieszkańców – osób na 1000 mieszkańców;
 - wskaźnik atrakcyjności zewnętrznej – liczba zameldowań przypadających w roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
 - wskaźnik atrakcyjności wewnętrznej – liczba mieszkańców pomniejszona o liczbę wymeldowań w roku przeliczona na 1000 mieszkańców;
 - wskaźnik feminizacji – liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn;
 - udział ludności wiejskiej;
 - wskaźnik aktywności społecznej – nowo powstałe firmy sektora organizacji pozarządowych – NGO (ang. *non governmental organisations*) na 1000 mieszkańców;
 - wydatki gmin na pomoc społeczną w przeliczeniu na mieszkańca;
 - wydatki powiatu na pomoc społeczną w przeliczeniu na mieszkańca;
 - liczba rozwodów przypadających na 1000 mieszkańców – wskaźnik stanu rodzin;
 - wydatki gmin i powiatów (łącznie) na pomoc społeczną w przeliczeniu na mieszkańca.
3. Lokalne czynniki odstraszenia: wykrywalność przestępstw.

Dane na podstawie których wyznaczono powyższe miary, dotyczyły 2013 roku, gdyż wiele niezbędnych informacji pochodzących z lat następnych w chwili sporządzania opracowania nie było jeszcze udostępnionych przez GUS.

POWIATY WIEJSKIE W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM

Zgodnie z opisaną metodą, powiaty województwa mazowieckiego podzielono na cztery grupy różniące się stopniem urbanizacji: powiaty w przeważającym stopniu wiejskie (PR) – 28 (66,6% populacji badanej), powiaty w znacznym stopniu wiejskie (SR) – 4 (9,5%), powiaty w przeważającym stopniu miejskie (PU) – 5 (11,9%), miasta na prawach powiatów (U) – 5 (11,9%). Wszystkie powiaty nie zakwalifikowane do grupy PR przynajmniej częściowo położone były w granicach aglomeracji warszawskiej, ustalonej decyzją Zarządu Województwa Mazowieckiego w roku 2006 (rys. 2.).

Powiaty w przeważającym stopniu wiejskie (tab. 1.) zajmowały obszar 29 643 km², czyli 83,4% powierzchni regionu. Były miejscem zamieszkania dla 1 979 975 osób (37,2% ludności). Średnia gęstość zaludnienia wynosiła 66,8 osób/km², a udział ludności mieszkającej w gminach, gdzie na 1 km² mieszka średnio mniej niż 150 osób, wyniósł 75,9%.

Saldo bilansu ludności, w przeciwieństwie do powiatów bardziej zurbanizowanych, było ujemne (średnio 1,2 osoby na 1000 mieszkańców). Widoczne też były niekorzystne skutki procesów migracyjnych. Najważniejszym z nich wydaje się zaburzenie proporcji płci. O ile wskaźnik feminizacji (liczby kobiet przypadających na 100 mężczyzn) w kraju wynosił w zależności od roku 107-108, o tyle analogiczna miara obliczona dla powiatów w przeważającym stopniu wiejskich (PR) wynosiła 102. W badanym roku w żadnym z powiatów PR nie stwierdzono wskaźnika feminizacji większego niż 106. W przypadku pięciu jednostek (powiaty: białobrzegi, łosicki, ostrołęcki, przasnyski, siedlecki) był on mniejszy od 100.

Równocześnie postępowała feminizacja największych miast stanowiących gminy, gdzie ta miara osiągnęła średnią wartość 116. Na zjawisko to zwracano uwagę już wcześniej [Lusawa 2012, s. 105]. Jest ono niekorzystne, gdyż dotyczy ludzi w wieku właściwym do zakładania rodzin i posiadania potomstwa. Powoduje spadek przyrostu naturalnego, który w roku badanym był dodatni i opóźniał proces depopulacji. Istnieje także udowodniony

Tabela 1. Charakterystyka grup powiatów województwa mazowieckiego wyodrębnionych metodą OECD na podstawie danych z roku 2013

Wyszczególnienie	Powiaty typu			
	PR	SR	PU	U
Liczba	28	4	5	5
Powierzchnia ogółem [km ²]	29 643	2 415	2 722	778
Ludność ogółem	1 979 975	383 696	758 220	2 194 949
Średnia gęstość zaludnienia [osób/km ²]	66,8	158,9	278,6	2 812,3
Udział ludności zamieszkałej w gminach o gęstości zaludnienia < 150 osób/km ²	75,9	39,3	10,9	0,0
Przyrost liczby ludności [osób na 1000 mieszkańców]	-1,2	3,8	12,9	3,0
Wskaźnik atrakcyjności wewnętrznej	945,1	942,5	939,0	956,9
Wskaźnik atrakcyjności zewnętrznej	51,6	84,7	116,9	51,3
Średni wiek mieszkańców	39	39	38	42
Wskaźnik feminizacji	102	107	108	116
Liczba rozwodów na 1000 mieszkańców	1,2	1,4	2,0	1,4
Podmioty NGO na 1000 mieszkańców	2,4	2,5	2,3	6,1
Podmioty NGO zarejestrowane w roku na 1000 mieszkańców	1,3	1,8	1,5	1,8
Podmioty wpisane do ewidencji REGON na 1000 mieszkańców	73,4	118,0	146,9	192,7
Nowe przedsiębiorstwa zarejestrowane w roku na 1000 mieszkańców	7,2	9,9	13,0	17,1
Przedsiębiorstwa wyrejestrowane w roku na 1000 mieszkańców	5,4	7,6	8,5	9,5
Trwałość przedsiębiorstw	25,2	22,9	34,8	44,2
Inwestycje przedsiębiorstw na mieszkańca	2 605,2	2 811,6	3 292,1	9 456,9
Działalność gospodarcza osób fizycznych [na 1000 mieszkańców]	58,7	93,4	110,4	117,7
Średnie wynagrodzenie [zł]	3 306,8	3 551,3	3 994,5	4 942,2
Dochody gmin z udziałów w podatku PIT na mieszkańca	450,3	809,3	1 178,0	1 885,5
Dochody gmin z udziałów w podatku PIT na 1 km ²	30,1	128,6	328,1	5 319,4
Dochody gmin z udziałów w podatku CIT na mieszkańca	26,6	26,8	64,9	225,3
Dochody gmin z udziałów w podatku CIT na 1 km ²	1,8	4,3	18,1	635,7
Wydatki gmin na mieszkańca	3 052,7	3039,6	3 568,0	6 631,1
Wydatki gmin na pomoc społeczną na mieszkańca	472,7	373,1	317,3	453,6
Wydatki powiatów na mieszkańca	919,2	920,9	834,8	0,0
Wydatki powiatów na pomoc społeczną na mieszkańca	120,1	130,0	118,5	0,0
Wykrywalność przestępstw [%]	76,0	62,6	56,3	48,7

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Przestępstwa w województwie mazowieckim stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w latach 2005-2013

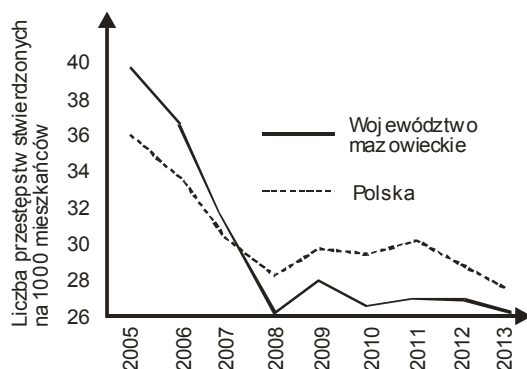
Przestępstwa	Wielkości w roku										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013		
Ogółem, w tym:	205 990	189 162	159 857	136 522	145 274	140 040	142 551	142 841	139 641		
– gospodarcze	b.d.	b.d.	18 987	10 476	14 045	12 188	12 964	14 042	16 863		
– przeciw życiu i zdrowiu	3 844	3 917	3 653	3 533	3 496	3 483	3 512	3 154	2 725		
– przeciw wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obywatelności	5 785	6 042	5 274	4 518	4 225	4 288	4 029	4 156	3 859		
– przeciw rodzinie i opiece	4 947	4 555	4 672	4 351	5 041	4 943	4 700	4 239	4 717		
– przeciw mieniu	124 813	104 821	85 369	76 199	81 870	78 861	80 651	81 127	77 577		
– drogowe	30 992	31 168	24 284	22 024	21 876	19 783	21 295	20 457	19 715		
Ogółem na 1000 mieszkańców	40	36,63	30,87	26,28	27,86	26,64	27,03	26,99	26,31		
Wykrywalność sprawców [%]	50,4	57,2	60,4	58,7	59,1	59,9	61,1	60,4	59		

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS [www.stat.gov.pl].

PRZESTĘPCZOŚĆ W POWIATACH WIEJSKICH MAZOWSZA W LATACH 2005-2013 NA TLE REGIONU

W okresie objętym badaniem liczba przestępstw stwierdzonych na Mazowszu zmniejszyła się zarówno w liczbach bezwzględnych (tab. 2.), jak i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (rys. 3.). W roku 2005 stwierdzono popełnienie prawie 206 tysięcy czynów prawem zakazanych. W roku 2013 ich liczba zmniejszyła się do około 140 tysięcy, czyli o 32,2%. W tym samym okresie spadek przestępczości w kraju był mniejszy. Zwraca przy tym uwagę fakt, że liczba przestępstw w przeliczeniu na jednego mieszkańca zmalała w latach 2006-2008, by następnie ustabilizować się na poziomie niższym od średniego w kraju.

Nie było to spowodowane wzrostem sprawności organów ścigania, którym udało się zwiększyć wskaźnik wykrywalności sprawców, mimo że faktycznie wykryły mniej sprawców. W roku 2005 przy większym obciążeniu organów ścigania sformułowaniem oskarżeń zakończyło się prawie 104 tys. spraw, a w roku 2013 – nieco ponad 82 tys. Stwierdzenie tego faktu może świadczyć o tym, że ograniczenie przestępczości mogło mieć inne przyczyny, jak na przykład czynniki ekonomiczne sprzyjające osłabieniu konkurencji o status i wzrostowi satysfakcji społecznej, co zgodnie z cytowanymi wcześniej teoriami redukuje różnego rodzaju frustracje i zawiści sprzyjające podejmowaniu nieuczciwych działań. O tym, że mogło dojść do obniżenia poziomu napięć społecznych, świadczy zmniejszenie się liczby przestępstw popełnianych często pod wpływem emocji. Liczba przestępstw przeciwko życiu zmniejszyła się o 25,4%. W tym samym czasie liczba przestępstw przeciwko mieniu zmalała o 9,1%.

Rysunek 3. Liczba przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w przeliczeniu na 1000 obywateli w latach 2005-2013
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS [www.stat.gov.pl].

W poszczególnych powiatach regionu liczba stwierdzonych czynów karalnych wahała się od 13,68 na 1000 mieszkańców (powiat plocki) do 39,81 (Ostrołęka). Zagrożenie przestępczością w miastach na prawach powiatu, gdzie na 1000 mieszkańców przypadało średnio 31 przestępstw, było wyższe niż w powiatach ziemskich, w których stwierdzono średnio 23 czyny prawem zabronione na 1000 obywateli. Różnica wynosiła zatem 36,7%. Znaczne różnice między średnimi stwierdzono również w przypadku poszczególnych kategorii przestępstw. W przypadku przestępstw

kryminalnych średnia obliczona dla powiatów miast mających status powiatu była o 74,4% wyższa od średniej wyznaczonej dla powiatów ziemskich. W przypadku pozostałych rodzajów czynów prawem zakazanych różnice wynosiły: przestępstwa przeciw zdrowiu i życiu – 2,5%, gospodarcze – 27,8%. W przypadku przestępstw drogowych więcej przypadków naruszenia przepisów (w przeliczeniu na mieszkańca) stwierdzono w powiatach ziemskich. Przyczyną było zapewne zatłoczenie dróg w większych ośrodkach miejskich, które skutecznie limituje prędkości rozwijane przez pojazdy poruszające się na drogach. Drugim powodem było większe nasycenie przestrzeni działaniami o charakterze prewencyjno-karnym, w tym urządzeniami do automatycznego pomiaru prędkości.

Wskaźnik liczby przestępstw przypadających na 1000 mieszkańców nie jest jednak miarą w pełni charakteryzującą wielkość zagrożeń. Użyteczna jest również liczba przestępstw przypadająca na jednostkę powierzchni. Wielkość kosztów przeciwdziałania przestępczości i usuwania jej skutków zależy bowiem od jej nasilenia w przestrzeni. Zabezpiecza

Tabela 3. Liczba przestępstw stwierdzonych przypadająca średnio na 1000 mieszkańców w powiatach województwa mazowieckiego w roku 2013

Typ powiatu	Wskaźnik przestępczości	Przestępstwa					
		ogółem	kryminalne	przeciw życiu i zdrowiu	przeciw mieniu	gospodarcze	drogowe
PR	na mieszkańca	22,1	12,3	2,8	5,4	0,5	9,5
	na km ²	1,5	0,8	0,2	0,4	0,0	0,6
SR	na mieszkańca	25,9	17,5	2,7	4,3	0,6	13,4
	na km ²	4,1	2,8	0,4	0,7	0,1	2,1
PU	na mieszkańca	23,2	16,2	2,7	3,2	0,4	13,1
	na km ²	6,5	4,5	0,7	0,9	0,1	3,6
U	na mieszkańca	31,2	24,2	3,5	2,2	0,5	19,9
	na km ²	88,0	68,4	10,0	6,2	1,5	56,1

Źródło: opracowanie własne.

się bowiem przestrzeń. W tym kontekście należy zauważyć, że zagrożenie przestępczością w powiatach w przeważającym stopniu wiejskich, mierzone liczbą czynów karalnych przeliczonych na jednostkę powierzchni było 59 razy mniejsze niż w miastach mających status powiatu. Przestępstw, które silnie wpływają

na poczucie bezpieczeństwa przez swoją wagę lub powszechność, było: przeciw życiu i zdrowiu 50 razy mniej, a przeciw mieniu – 16 razy mniej. Wskaźniki przestępczości obliczone dla powiatów w przeważającym stopniu wiejskich ustępowały również, choć w mniejszym stopniu, miarom charakteryzującym pozostałe powiaty ziemskie. Liczba czynów karalnych ogółem przypadających na jednostkę powierzchni w powiatach typu SR i PU była odpowiednio: 2,7 i 4,3 razy większa. W przypadku przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu ludzi relacje wynosiły odpowiednio: 2,0 i 3,5.

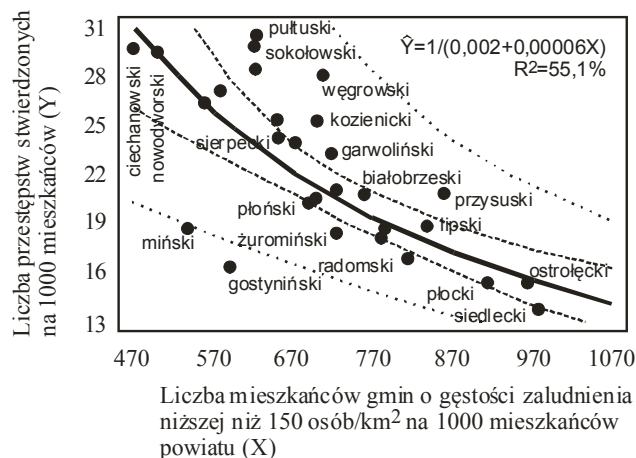
Mimo że Waldemar Florczak, powołując się na Daniela S. Nagina i Grega Pogarsky'ego [Nagin, Pogarsky 2000], stwierdza, że czynnik odstraszenia w badaniach empirycznych jest praktycznie nieobecny [Florczak 2002, s. 462], może to mieć związek ze zróżnicowaną skutecznością policji, która malała wraz ze wzrostem gęstości zaludnienia (tab. 4.).

Zależność pomiędzy stopniem urbanizacji i nasileniem przestępczości potwierdzona została również badaniem metodami korelacyjnymi. Wykazano bowiem ujemną zależność pomiędzy udziałem ludności zamieszkującej gminy o gęstości zaludnienia mniejszej niż 150 osób/km² a liczbą przestępstw przypadających na 1000 mieszkańców (rys. 4.). Stopień dopasowania uzyskanego modelu uznać należy za wysoki. Współczynnik determinacji wynosił bowiem 55%. Gdy do obliczeń wykorzystano wskaźnik liczby przestępstw przypadających na jednostkę powierzchni, związek pomiędzy badanymi zjawiskami okazał się

Tabela 4. Wykrywalność przestępstw w roku 2013

Typ powiatu	Przestępstwa			
	ogółem	kryminalne	gospodarcze	drogowe
PR	76,0	61,5	89,6	99,4
SR	62,6	50,3	84,7	99,4
PU	56,3	43,3	85,9	98,6
U	48,7	39,8	70,1	98,2

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 4. Regresja liczby przestępstw stwierdzonych w funkcji liczby mieszkańców gmin o gęstości zaludnienia poniżej 150 osób/km² przypadających na 1000 mieszkańców powiatu

Źródło: opracowanie własne.

jeszcze silniejszy ($R^2 = 66\%$). Również w czasie zaobserwowany spadek przestępczości w powiatach w przeważającym stopniu wiejskich był najszybszy. W latach 2012-2015 liczba przestępstw ogółem zmalała w powiatach PR o 47,5% a w pozostałych typach jednostek o: SR – 21,6%, PU – 19,0%, U – 23,4%.

Powyższe spostrzeżenia mogą prowadzić do wniosku, że przestępczość w powiatach w przeważającym stopniu wiejskich w mniejszym stopniu obciąża ich gospodarkę. Nie jest to jednak do końca oczywiste. Liczba przestępstw popełnianych na ich obszarze w przeliczeniu na jednostkę powierzchni była, co prawda, kilkadziesiąt razy mniejsza niż w powiatach grodzkich, ale wielkość dochodów przedsiębiorstw szacowana na podstawie podatku CIT była (w przeliczeniu na 1 km²) 357 razy mniejsza, a wielkość dochodów mieszkańców – 177 razy, wielkość dochodów publicznych gmin zaś – 92 razy mniejsza (por. tab. 1.). Ponieważ wymienione zasoby indywidualne i społeczne służą zarówno finansowaniu rozwoju, jak i ochronie przed przestępczością, to niekorzystna dla obszarów PR relacja dochodów zarówno obywateli, jak i firm do liczby przestępstw może świadczyć o silniejszym wpływie przestępczości na rozwój. Takie ujęcie problemu skłania do poszukiwania czynników wpływających na liczbę popełnianych przestępstw.

CECHY OBSZARU A POZIOM PRZESTĘPCZOŚCI

Badanie regresji wielokrotnej wskaźnika przestępczości na 1000 mieszkańców, przeprowadzone z wykorzystaniem metody krokowej, wykazało wielość czynników wpływających na poziom analizowanego zjawiska oraz zróżnicowanie siły oddziaływania każdego z nich. Ogółem wskazano dziesięć cech przestrzeni objętej badaniem skorelowanych z nasileniem zjawiska przestępczości (tab. 5.). Jednak poziom zmienności wyjaśnionej (R^2) modeli regresji poszczególnych grup przestępstw wahający się od 35,9% (przestępstwa przeciw życiu i zdrowiu) do 64,0% (przestępstwa ogółem) świadczy o istnieniu czynników innych niż uznane za potencjalne zmienne objaśniające.

Większość (9) zmiennych tworzących uzyskany model regresji opisywała sferę społeczną. Wzrost gęstości zaludnienia był ujemnie skorelowany z liczbą przestępstw gospodarczych. Wyższy udział ludności zamieszkującej gminy o gęstości zaludnienia mniejszej niż 150 osób/km² w populacji powiatu sprzyjał obniżeniu poziomu zagrożenia przestępczością. Dotyczyło to wszystkich grup czynów zakazanych z wyjątkiem przestępstw w ruchu drogowym. Równocześnie jednak wzrostowi liczby zameldowań (wskaźnik atrakcyjności zewnętrznej) towarzyszył wzrost przestępczości kryminalnej. Wzrost udziału kobiet w strukturze ludności sprzyjał obniżeniu przestępczości, zwłaszcza gospodarczej oraz godzącej w życie i zdrowie obywateli. Fakty te zachęcają do postawienia tezy, że powstrzymanie zjawiska depopulacji obszarów wiejskich przez zmniejszenie emigracji kobiet i wzrost przyrostu naturalnego mogłyby zmniejszyć nasilenie problemu przestępczości.

Wzrost aktywności społecznej mierzonej liczbą powstających podmiotów sektora NGO był dodatnio skorelowany z liczbą stwierdzanych czynów karalnych przypadających na 1000 mieszkańców. Aktywność gospodarcza mierzona liczbą przedsiębiorstw zarejestrowanych w roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców powodowała zmniejszenie przestępczości (głównie kryminalnej).

Wysokość dochodów opodatkowanych podatkiem PIT jest dodatnio skorelowana z nasileniem przestępczości gospodarczej. Wydatki gmin na pomoc społeczną w przeliczeniu na mieszkańca wydają się mieć związek z nasileniem przestępstw drogowych. Może to być

Tabela 5. Oszacowane współczynniki równań regresji wielorakiej wybranych wskaźników nasilenia przestępczości w powiatach wiejskich województwa mazowieckiego w roku 2014

Zmienna objaśniająca	Przestępstwa					
	ogółem	krymi- nalne	przeciw życiu i zdrowiu	przeciw mieniu	gospo- darcze	drogowe
Stała równania regresji	141,3	28,0	6,6	20,8	111,7	0,8
Przyrost liczby ludności [osób na 1000 mieszkańców]					-0,3	
Udział ludności zamieszkującej gminy o gęstości zaludnienia mniejszej niż 150 osób/km ² w populacji powiatu	-0,038	-0,018	-0,001	-0,014	-0,017	-
Wskaźnik feminizacji	-0,9		-0,1	-	-0,9	-
Wskaźnik atrakcyjności zewnętrznej	-	0,1	-	-	-	-
Dochody gmin z udziałów w podatku PIT na mieszkańca	-	-	-	-	0,010	0,004
Wysokość średniego wynagrodzenia	-	-	-	-	-0,003	-
Wydatki gmin na pomoc społeczną na mieszkańca	-	-	-	-	-	0,013
Podmioty sektora NGO zarejestrowane w roku na 1000 mieszkańców	2,5	-	-	-	-	-
Przedsiębiorstwa zarejestrowane w roku na 1000 mieszkańców	-0,7	-0,9	-	-	-	-0,4
R ² (procent zmienności wyjaśnionej)	64,0	63,7	35,9	63,9	60,3	52,7
Statystyka Durbina-Watsona	2,3	2,0	2,2	2,2	1,6	1,7

Źródło: obliczenia własne.

sygnał tego, że zwiększanie dochodów najbiedniejszych członków społeczności lokalnej zachęca ich do zwiększenia uczestnictwa w ruchu drogowym nie zawsze w sposób zgodny z przepisami (np. po spożyciu alkoholu). Może jednak być też skutkiem działań organów ścigania i prewencji, dla których tego typu przestępczość jest najprostszym sposobem na podnoszenie wskaźników wykrywalności sprawców. Przykładem może być ogłosza przed kilku laty praktyka określana jako „akcja kolarz” polegająca na zatrzymywaniu nawet na półnych drogach nietrzeźwych mężczyzn prowadzących rowery w celu utrzymania równowagi. Czyn taki zagrożony był nawet karą więzienia¹. W. Florczak zauważył, że dokonana w roku 2001 zmiana klasyfikacji czynu prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego z wykroczenia na przestępstwo wpływała na wiele wskaźników przestępczości [Florczak 2012, s. 461].

¹ Do listopada 2013 roku poruszający się rowerem, będąc pod wpływem alkoholu, w przypadku kontroli policyjnej obligatoryjnie tracili prawo jazdy, a sąd mógł orzec wobec nich zakaz prowadzenia pojazdów na okres do 10 lat. Pijany rowerzysta mógł trafić do więzienia nawet na rok. Jego dane wędrowały do Krajowego Rejestru Karnego. W rezultacie osoba taka mogła mieć problemy ze znalezieniem pracy, bo wielu pracodawców wymaga zaświadczenia o niekaralności [<http://mojafirma.infor.pl/moto/prawo-jazdy/utrata-prawa-jazdy/324190,Jazda-po-pijanemu-na-rowerze-zmiany-w-prawie-2014.html>].

PODSUMOWANIE

Przedstawione wyniki badań przestępczości na terenach wiejskich skłaniają do zwrócenia uwagi na dwa fakty. Pierwszym z nich jest relatywnie niższy poziom nasilenia zjawiska w porównaniu z tym, jaki obserwuje się na terenach zurbanizowanych. Ponieważ ocen przestępczości dokonuje się w pierwszej kolejności z punktu widzenia zagrożenia dla obywateli, z pola widzenia może umykać problem skutków dla gospodarki, która na obszarach wiejskich, działając w mniej sprzyjających warunkach, jest słabsza i dlatego mocniej odczuwa ekonomicznie jałowe koszty zabezpieczenia przed przestępczością i likwidacji ewentualnie powstałych szkód, co w konsekwencji prowadzi do spowalniania rozwoju.

Drugi problem dotyczy stwierdzenia, że większość przyczyn przestępczości tkwi w sferze społecznej. Wiąże się ze zjawiskiem depopulacji i związanymi z nim zjawiskami zaburzeń struktur społecznych oraz destrukcji kapitału społecznego. W związku z tym rodzi się sugestia, że rozwiązania problemu poszukiwać należy również w sferze społecznej. Stawia to poważne wyzwania przed podmiotami odpowiedzialnymi za kształt polityki na szczeblu lokalnym (gmina, powiat) oraz regionalnym (samorząd wojewódzki). Wielkość tego wyzwania wynika z faktu, że działania podejmowane przez te organa ukierunkowane były dotychczas głównie na tworzenie materialnych podstaw rozwoju gospodarczego i zmiana tego nastawienia może okazać się trudna i czasochłonna.

LITERATURA

- Becker Garry S., 1968: *Crime and Punishment: An Economic Approach*, „Journal of Political Economy”, nr 76, s. 169-217.
- Benedykt XVI, 2009: *Encyklika Caritas in veritate*, Wydawnictwo „AA”, Kraków.
- Binswanger Mathias, 2010: *Die Tretmühlen des Glücks – Wir haben immer mehr und werden nicht glücklicher. Was können wir tun?* Wydanie 4, Herder Verlag, Freiburg-Basel-Wien.
- Dembiński Paul H., Beretta Simona, 2014: *Kryzys ekonomiczny i kryzys wartości*, Wydawnictwo „m”, Kraków.
- Fajnzylber Pablo, Daniel Lederman, Norman Loayza, 2002: *What causes violent crime?* „European Economic Review”, nr 46, s. 1323-1357.
- Florczak Waldemar, 2012: *Makroekonomiczny model przestępczości i systemu egzekucji prawa dla Polski. Specyfikacje równań stochastycznych i rezultaty szacowania parametrów strukturalnych*, „Przegląd Statystyczny”, LIX, z. 4, s. 455-486.
- Garbicz Marek, 2007: *Rozwój gospodarczy a nierówności społeczne*, [w] *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich wyzwaniem dla gmin Mazowsza*, red. R. Lusawa, Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa, s. 20-25.
- Glapiński Adam, 2012: *Schumpeterowska teoria przedsiębiorcy, czyli skąd się bierze pies*, „Konsumpcja i Rozwój”, nr 1/2012(2), s. 3-12.
- Glaeser Edward, Jose Scheinkman, Andrei Shleifer, 2002: *The injustice of inequality*, Harvard Institute of Economic Research, Discussion Paper, nr 1967, s. 1-42.
- Jastrzębski Marek, 2012a: *Chcivość jako jedna z przyczyn współczesnego kryzysu finansowego i gospodarczego*, Referat wygłoszony na IV Sympozjum Społecznym „Kryzys ekonomiczny przyczyny – skutki – drogi wyjścia”, Płońsk 19 II 2012, <http://wbs.lcs.net.pl/index.php/autorzy/56-marek-jastrzbski>.
- Jastrzębski Marek, 2012b: *Współczesny kryzys gospodarczy jako koniec i początek dla etyki biznesu*, „Studia i materiały”, 4 (2012), s. 19-28.
- Jastrzębski Marek, 2014: *Neoliberalizm jako przyczyna współczesnego kryzysu gospodarczego. Próba uporządkowania krytyki*, „Dylematy”, 2 (2014), s. 1-11.
- Kądziołka Kinga, 2014a: *Wpływ wybranych czynników o charakterze społeczno-ekonomicznym na przestępczość przeciwko mieniu w Polsce*, „Studia Ekonomiczne”, 181, s. 11-23.
- Kądziołka Kinga 2014b: *Modele ekonomiczne w analizie zjawiska przestępczości*, „Studia Ekonomiczne”, 206, s. 46-60.

- Koneczny Feliks, 1933: *Zawistość ekonomii od etyki*, „Życie Gospodarcze”, Lwów.
- Layard Richard, 2009: *Die glückliche Gesellschaft Was wir aus der Glücksforschung lernen können*, Campus Verlag, Frakkfurt–New York.
- Lusawa Roman, 2012: *Trwały rozwój w skali regionalnej i lokalnej. Koncepcja i działania*, Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa.
- Nagin Daniel S., Greg Pogarski, 2001: *Integrating Celerity, Impulsivity, and Extralegal Sanction Threats into a Model of General Deterrence: Theory and Evidence*, „Criminology”, 39, s. 404-430.
- Pszczółkowski Stanisław, 1936: *Zarys Ekonomji*, Dom Książki Polskiej, Warszawa.
- Sonin Konstantin, 2002, *Why the rich may favor poor protection of property rights*, New Economic School and CEFIR, Moscow.
- Szczepaniec Maria, 2012: *Teoria ekonomiczna w prawie karnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego, Warszawa.
- Sztaudynger Jacek J., Marcin Sztaudynger, 2003: *Ekonometryczne modele przestępczości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, LXV, z. 3, s. 127-143.
- Zawalińska Katarzyna, 2009: *Instrumenty i efekty wsparcia Unii Europejskiej dla regionalnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- <http://mojafirma.infor.pl/moto/prawo-jazdy/utrata-prawa-jazdy/324190,Jazda-po-pijanemu-na-rowerze-zmiany-w-prawie-2014.html>.

Roman Lusawa

*DIFFERENTIATION OF THE NUMBER OF ACTS OF CRIME RECORDED IN SELECTED
COUNTIES OF MAZOWIECKIE PROVINCE*

Summary

As the analysis of the latest models describing the mechanisms determining the rate of economic growth shows crime is one of significant factors affecting development processes. The study presents the results of research into factors facilitating crime in the rural areas of Mazowieckie province.

Adres do korespondencji:

Dr inż. Roman Lusawa

Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie

Oddział Poświętne w Płońsku

ul. Sienkiewicza 11, 09-100 Płońsk

tel. (23) 663 07 33

e-mail: roman6008@tlen.pl